

vara en kompilation från 1700-talet Detta är dock något som antinormanisterna inte nämner. De plockar bara ut sådan information som bekräftar deras teorier och lämnar allt annat därhän. Deras syfte är att visa att den första ryska statsbildningen var rent slavisk och de undertrycker fakta som talar för att den tvärtom var multietnisk. Det östersjöfinska elementet nämns t.ex. inte i deras artiklar. När de kallar Kaliningradområdet för ”detta gamla slaviska land” hänvisar de litet svepande till nyare forskning. Men arkeologiska utgrävningar visar tvärtom att det inte fanns några slaviska bosättningar här under vikingatiden.

Liksom på 1800-talet är antinormanisterna i första hand intresserade av Ruriks och rusernas etnicitet. Frågor om t.ex. samhällets organisation upptar dem mycket mindre.

Seminariedeltagarna fick också se flera tidningar med artiklar författade av Sacharov och hans medarbetare. Man hann inte mer än ögna igenom en eller ett par av dem, men man slogs av den starkt polemiska tonen.

Sacharov och gruppen kring honom är knappast farlig i ett öppet samhällsklimat, där historieforskningen är befriad från dagspolitikens krav och förväntningar. Men antinormanismen är ett slags delfenomen till nationalismen, och därför väcker det oro att den förefaller ha sanktion uppifrån. Jag tror den användas som febermätare på nationalistiska stämningar. Temperaturen är på väg uppåt.

Elisabeth Löfstrand

Lektor, Slaviska institutionen, Stockholms universitet
E-post: elo@slav.su.se

Bokanmälningar

Berättelser om mutor i Öst

David Wästerfors

Berättelser om mutor. Det korruptas betydelse bland svenska affärsmän i Öst- och Centraleuropa. (Symposion, 2004)

I april 2004 lades en avhandling i sociologi fram vid Lunds universitet med titeln *Berättelser om mutor. Det korruptas betydelse bland svenska affärsmän i Öst- och Centraleuropa.*

Författaren heter **David Wästerfors** och avhandlingen har utgivits av förlaget Symposion.

Avhandlingen bygger på 36 intervjuer som författaren gjorde med svenska affärsmän verksamma i Polen, Tjeckien och Baltikum. David Wästerfors granskar dessa intervjuer med hjälp av narrativ analys som metod. Konversationsanalys möts här med strukturell analys. Forskaren är ”idel öra” för de uttalanden som faller i intervjuerna och han levererar nyansrika tolkningar. Intervjuerna analyseras som berättelser och huvudfrågan som ställs är vilken betydelse berättarna tillskriver mutor och därmed sig själva, och sina egna ideal. Berättarna försöker definiera, dramatisera och utvärdera mutorna och forskaren beskriver utifrån deras berättelser mutor som ett socialt spel med specifik social och moralisk innebörd.

Ω

Författaren urskiljer två huvudsakliga infallsvinklar i berättelserna. När berättarna talar om andra som ger eller tar mutor präglas deras redogörelser av förbittring, fördömande eller moralisk upprördhet. När de däremot berättar om egna mutor eller mutor som de skulle kunna ge intar de ett annat perspektiv. Då ser de ett taktiskt värde i mutorna och försöker försvara dem och sin egen position på olika sätt. Om mutor definieras som klandervärda gåvor kan man i ett försvarstal alltid diskutera vilka gåvor som just är

”klandervärda”. Ett annat försvarssätt är t ex att beskriva sig själv som en fånge i ett system som man inte kan ändra utan är tvungen att spela med för att klara av sin uppgift.

Wästerfors drar slutsatsen att förhållningssättet till mutor beror på *inifrån-* eller *utifrån-*perspektivet. En och samma person kan växla mellan dessa perspektiv och därmed ändra sitt förhållningssätt även om han/hon principiellt deklarerar sitt avståndstagande från all korruption.

Ett särskilt kapitel i boken ägnas åt så kallade ”uppvaktningar”, d v s affärsmännens sociala ansträngningar för att bli vänner med kunder (umgänge, bjudningar mm). Dessa togs nämligen ofta upp av de intervjuade och framställdes som ett bättre och mindre klandervärdt alternativ till mutor. Wästerfors genomför i avhandlingen en tänkvärd studie av uppvaktning som företeelse.

I boken ges en hel del utrymme åt intressant metodologisk och teoretisk diskussion om intervjusituationer. Frågan som dryftas är vad för slags verklighet man kan nå genom en analys av intervjuerna. Wästerfors hävdar att forskaren via en intervju först och främst kan vaska fram den självbild som den intervjuade lägger fram i sin berättelse. Detta skulle kunna diskuteras ännu utförligare. Handlar det t ex verkligen om en självbild eller om en uppsättning av roller som den intervjuade träder in i?

Ω

Wästerfors analys har en generell sociologisk karaktär, men eftersom den bygger på material som berör Öst- och Centraleuropa levererar den många observationer om svenskarnas syn på denna region. ”*Berättelser om mutor*” utvecklar sig nämligen till berättelser om ”de andra i Öst”. Berättarna intar mycket ofta en roll av ”insiktsfulla antropologer” som skall leverera sanningar om hur ”de andra” är. Sympati kan finnas med i bilden, men det är först och främst distansen som är markant.

Det är ”de andras” värld som är korrupt. I vissa intervjuer framgår emellertid att mötet med korruption i Öst föranleder affärsmännen att reflektera även över korruptionen i Sverige. Dessa jämförelser görs till Sveriges fördel, men avslöjar ändå att det handlar snarare om en gradskillnad. Affärsmannen ”Anders” (ett påhittat namn för att skydda intervjugivarens anonymitet) säger t ex:

”Men om eh det är VVS-installatören i Hörby eh (som) bjuder kommunpolitikern på, på en resa till Spanien, va. Jag menar, undergräver det demokratin?(skratt) Eller ej?”

De intervjuade visar i sina berättelser att de bär på en flera hundra år gammal stereotyp av Östeuropa, en stereotyp som bl a beskrivs i Larry Wolffs numera klassiska verk ”*Inventing Eastern Europe*”. Östeuropa ses som en grå enhet, och en civilisatorisk efterbliven region. De svenska affärsmännen konfronterar denna föreställning med sina erfarenheter, och i intervjuerna ge de uttryck sina försök att verifiera eller falsifiera den. Stereotypen omförhandlas.

Ω

Den vanligaste attityden blir att man ger Östeuropa en ambivalent status – efterblivet men på väg att utvecklas. Ett exempel kan vara en intervju i vilken en affärsman gav sin bild av Polen. Han ansåg att stora delar av det polska samhället ”blir det aldrig något av”. De gamla ”hinner inte med”. De mellan 20 och 30 år gamla ”kan lyckas”, medan de yngsta – de ser redan ut ”som hemma”. Slutsatsen blir därmed att de inte är som ”vi” men de ”håller på” att bli som ”vi”. Detta är i för sig ett evolutionistiskt tankesätt, som kan ge hopp om att den gamla stereotypen har en chans att förpassas till det förflutna.

Boken ”*Berättelser om mutor*” rekommenderas som en intressant och insiktsfull läsning för samhällsintresserade i allmänhet och Östeuropaintresserade i synnerhet. Boken är

mycket välskrivna. Wästerfors analys av berättelser är samtidigt i sig själv en elegant och fängslande berättelse.

Barbara Törnquist-Plewa

Docent i slavistik, Lundsuniversitet

E-post: Barbara.Tornquist-Plewa@slav.lu.se

*

Edvard Radzinskij

Rasputin – Rysslands svarte eminens

Övers. Staffan Skott

(Norstedt, Stockholm, 2004)

Recenseras i nästa nummer.

Film

Breven från Otar

Originaltitel: *Depuis qu'Otar est parti (aka Since Otar Left)*

Land: Frankrike och Belgien, (utspelas i Frankrike och Georgien)

Språk: Franska, georgiska och ryska

Manus och Regi: **Julie Bertucelli**

Aktuell: På bio i Sverige (bl.a. Zita) maj-juni 2004

Då strömmen kommit tillbaka och **Eduard Sjevardnadzes** ansikte flimrar förbi på TV:s nyhetsprogram hörs kommentaren "Se på den mutkolven! Det syns att han inte menar ett ord av vad han säger." Ledarskapet i Georgien må ha ersatts – men endast denna scen i Julie Bertucellis underbara film *Breven från Otar* fixerar filmen i tiden. De relationer som filmen kretsar kring är däremot vackert tidlösa.

Tre starka och självständiga kvinnor från tre generationer – mormor Eka (**Esther Gorintin**), mor Marina (**Nino Khomasuridze**) samt dottern Ada (**Dinara Drukarova**) bor tillsammans och utgör filmens gravitationscentrum. Marinas bror Otar är läkare men har tagit jobb som byggnadsarbetare i Paris och glorifieras av Eka

ju längre tiden går och ju oftare han hör av sig. En dystert dag nås familjen av beskedet att Otar avlidit, men Marina och Ada hemlighåller detta för Eka. Breven från Otar, som sedermera förfalskas, utgör prisma vilket familjens relationer syns genom och individernas egenskaper speglas i.

Men där filmen, likt *Goodbye Lenin*⁶, riskerar att föras ut i förväxlingskomedins gränsland (vars extrem ofrånkomligen tangerar den fruktansvärda genren buskis) blir regissörens franska ådra synlig och filmen planar istället ut i en fransk avslutning av värme och kärleksfullhet som torde få den mest isige kritiker att smälta.

Om en person ur den genomgående bra uppsättningen skådespelare skall framhållas blir det tveklöst Esther Gorintin som i sin karaktär Eka har en mycket komplex person att gestalta. Hon är egensinnig och stolt, envis och ibland spydigt arrogant och även om hon inledningsvis är något naiv är hon senare både jovialisk och en smula pillemarisk. Gorintin klarar med glans av hela spektrumet från underordnad fattig pensionär till familjehärskare med järnhand – utan att tappa den värme som trots allt omhuldar familjens slitsamma vardag, kantad av de problem de flesta georgier är allt för bekanta med.

Ω

Det filmtekniska hantverket är genomgående lysande. Den varsamma ljussättningen och utnyttjande av befintligt ljus gör verkligen det georgiska eftermiddagsljuset rättvisa och Bertucelli kan verkligen lyfta fram det romantiska skimmer som Tbilisis bakgator och gårdar faktiskt har och som aldrig får tillfälle att visas för en europeisk publik. Det starkt komponerade fotot resulterar inte bara i stark visuell dynamik, utan lyfter de långa, långsamma och trevande närbildsscenerna där huvudpersonernas subtila och mångfacetterade egenskaper nyanseras och gör att de kan komma till uttryck i riktig

⁶ Se recension Bulletin 1/04. *Red. ann.*